

Kazinczy Ferenc ismeretlen levele gróf Kornis Mihálynak

Kazinczy Ferenc 1816. szeptember 17-én kelt, gróf Kornis Mihálynak címzett levelére a Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltárában találtam.¹ A kézirat mellett előkerült annak borítéka is, továbbá egy gépelt átirat, melynek egy példánya (a hátoldalán található feljegyzés szerint) 1953. október 30-án Jancsó Elemérhez került.

Kazinczy levele Kiss Elek hagyatékában maradt fenn. Kiss Elek (Medesér, 1888. március 28.–Kolozsvár, 1971. december 7.) unitárius püspök, pedagógiai, teológiai író, műfordító; hagyatéka az unitárius gyűjtőlevéltár tulajdonába került, bár nem maradt fenn az örökösök és az egyház közötti megállapodás az átadásról. Arról sem áll rendelkezésünkre adat, hogyan kerülhetett a hagyaték tételei közé a Kazinczy-levél. Mindössze annyi bizonyos, hogy a püspök gyűjtötte a régi dokumentumokat, kéziratokat. Az 1816-os tétel mellett az unitárius levéltárban egy másik, korábban már ismert, Kazinczy által Kornisnak címzett levél (1820. szeptember 29.) is található, szintén ép borítékkal és átirattal, melynek egy példánya a korábban említettel együtt került Jancsó Elemérhez. Más, Kornistól vagy Kazinczytól származó levél nincs a hagyatékban.

A vizsgált 1816-os dokumentum kék borítékának jobb felső részén *Ujhely* pecsét található. Címzése: *à Monsieur Monsieur le Comte Michel de Kornis*. Kazinczynak a postaútra vonatkozó kiegészítése alapján a levél Széphalomból Debrecen és Somlyó érintésével jutott végcélként Dees (Dej) és Szent-Benedek (Mănăstirea) postaállomásokra. A boríték hátoldalán – bár némiképp elmosódottan – egyértelműen kivehető a Kazinczy család vörös viaszpecsétje. (A csücskös pajzson koronából előtűnő kettős farkú oroszlán jobbjában három felfelé irányuló nyílvevőt tart. Pajzstartóként a lábaival balról pajzsot ölelő sárkány látható; feje fölött nyílt rangkoronával.)

Kazinczy kézírata 1816-os erdélyi utazásának emlékeit idézi. Vizsgálatunk tárgya a Kornissal kötött ismeretség első levélváltásának nyoma lehet. Kazinczy a levélírás szándékáról a keletkezés előtt négy nappal tudósít Wesselényi Miklóshoz szóló, 1816. szeptember 13-ára datált levelében.² Megemlíti, hogy szándékai szerint a címzettek kö-

1 Kazinczy Ferenc – Kornis Mihályhoz (Széphalom, 1816. szept. 17.), Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára (MUEKvGyLt), Kiss Elek-hagyaték. Ez úton is szeretnék köszönetet mondani Molnár B. Lehel levéltárvezetőnek, hogy figyelmembe ajánlotta ezt a Kazinczy-levelet.

2 KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, közzéteszi VÁCZY János, Bp., MTA, 1890–1911 (a továbbiakban: KazLev.), XIV, 3259. sz. (276). Kazinczy – B. Wesselényi Miklósnak (Széphalom, 1816. szept. 13.): „A mi igen kedves Buczynknak és az általam szívesen szeretett Kornisnak e napokban írni fogok. Mondd ezt nekik, ha talán hozzájuk írni fogsz.”

zött szerepel Buczy Emil is. Eszerint lehetséges, hogy a Buczynak küldött, zsidói emlékeket említő, keletkezési hely és dátum nélkül közölt levelét is ezekben a napokban, szeptember második felében írhatta.³

Az ifjú Kornist nevelője, Buczy Emil mutatta be, aki Kazinczyt már korábról ismerte. Tervezett találkozásukat egy levélváltásban⁴ előzetesen egyeztették. A megbeszéltek szerint a nevelő és a tanítvány Zsibón látogatta meg a Wesselényi Miklós-nál vendégeskedő Kazinczyt.⁵ Megismerkedésük konkrét időpontját augusztus 31-re datálhatjuk.⁶ Amikor Kazinczy Zsibóról Hadadra utazott, Buczy és Kornis is vele tartott.⁷

Kornis Mihály igen mély benyomást gyakorolt Kazinczyra. Az együtt töltött zsidói időre kellemesen emlékezik,⁸ s több alkalommal szól róla elismerően a barátaival váltott levelekben. Megismerkedésüket követően ezekkel a szavakkal jellemzi az ifjú grófot Kis Jánosnak címzett levelében: „Gróf Kornis Mihály 20 esztendő s ifjú, a' legszerényebb a' kit képzelhetsz, 's feje tiszta minden bolondságtól, 's lángol tanulni. Buczy ennek két testvérét tanítja, maga pedig többet tanul Buczytól, mint ezek.”⁹ Dicsérő véleménye évekkel később sem változik: „Illően tudom én tisztelni a' Kornis' szeretetre méltó lelkét, melly e' gondok által is festi magát, 's óhajtom hogy ötet a' Szerencse a' Nemzet' javára nevelje. Érett, csendes lelkétől sokat várok.”¹⁰ Berzsényi Dánielhez szóló leveléhez mellékeli a Kornishoz írt episztoláját, s ezekkel a szavakkal méltatja a grófot: „Az én ifjú barátom egy igen érett lelkű derék ifjú.”¹¹ Kornis korát, szerénységét számos alkalommal kiemeli. Személyétől sokat vár, őseihez méltó tettekre sarkallja.¹² Apjának halálát követően a fiatal grófhöz

3 Kazinczy – Buczy Emilnek [k. és h. n.] = KazLev. XIV, 3295. sz. (363); eredetije: MTAK, M. Irod. Lev. 4^r 54.

4 Kazinczy – Buczy Emilnek (Tihó, 1816. aug. 27., kedden) = KazLev. XIV, 3255. sz. (269): „Hallom, látni akarsz, 's annak örvendek. Jöjj, kiterjesztett karokkal várlak.”

5 KAZINCZY Ferenc *Eredeti munkái, 2, Utazások*, kiad. BAJZA [József], SCHEDEL [TOLDY Ferenc], Buda, 1839, 355.

6 „Cserei, mihielytt megérkeztem, embert küldé e' hírrel Szent-Benedekre, Dees mellé, mert megígérte volt Buczynak, hogy ezt vele tudatni fogja; embert küldé hozzá ugyan e' hírrel Wesselényi is, 's már itt a' válasz, hogy holnap délre ő és Gróf Kornis Mihály, Ignátnak idősb fija, megjelennek.” KAZINCZY Ferenc, *Erdélyi levelek*, s. a. r. SZABÓ Ágnes, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013, 186. (XXXVI. levél, Zsibó, aug. 30.)

7 Kazinczy – Kis Jánosnak (Széphalom, 1816. szept. 13.) = KazLev. XIV, 3264. sz. (284.)

8 „Barátom, a gyertyánkabinet a kis kertben, s az a szép ülő a csörgő kútnál, néked, Buczynak, Kornisnak, Farkasnak és nekem örökre szent. Én ugyan oda igen sokszor fogok visszakivánczolni.” Kazinczy – B. Wesselényi Miklósna (Széphalom, 1816. szept. 13.) = KazLev. XIV, 3259. sz. (275.)

9 Kazinczy – Kis Jánosnak (Széphalom, 1816. szept. 13.) = KazLev. XIV, 3264. sz. (284.)

10 Kazinczy – Cserei Miklósna (Széphalom, 1821. jan. 16.) = KazLev. XVII, 3935. sz. (354.)

11 Kazinczy – Berzsényi Dánielnek (Széphalom, 1821. jan. 23.) = KazLev. XVII, 3945. sz. (380.)

12 „Neked ezen felül több okaid is vannak arra, hogy jó maradj. Jusson eszedbe, kiktől vetted születésedet, kiknek gondjaik által neveltettél, jusson eszedbe, hogy neked Teleki József, kit e' leveled olly érzékeny fájdalommal tisztel, rokonod. Te vetél e ezekre homályt, holott rajtad áll, hogy az ő fényekkel is, a' magadéval is ragyogj? Te, Wesselényi, Gyulai egykor diszei leszte Erdélynek. Ne fosszátok-meg a' hazát attól a' mit tőletek vár.” Kazinczy – Kornis Mihályna (Széphalom, 1817. jún. 10.), PIM V. 276; autográf kézirat. (A hivatkozás forrását Orbán László adta meg.) Kornis Mihály ősei a

szóló, alexandrinusokban írt episztórában Kazinczy az egymás után sorjázó tanácsok mellett neve fényének növelésére biztatja Kornist. Ekkor, 1821-ben a gróf még huszonöt esztendő, és a Bécsben működő erdélyi udvari kancellária fogalmazója. Pályája két évvel később kezd gyorsan felívelni, mikor kormányiszéki titkár, emellett Kővár vidékének és Kolozs vármegyének főispáni helytartója lesz. 1830-tól a Magyar Tudós Társaság igazgató tanácsának tagja, majd 1831-től a királyi kincstartóság tanácsosa lesz.¹³

Az 1816-os levelében Kazinczy örvend szerencsésének, hogy láthatta Kornis szüleit. Nem ez volt azonban első alkalmuk a találkozásra. Hónapokkal korábban, május 14-én Kornis Ignácékhöz volt hivatalos ebédre, mely meghívást 1816. május 20-án kelt, Döbrenteinek írt levelében említi.¹⁴ Kérdésként merülhet fel, hogy vajon az ifjú gróffal való zsigói összejövetel volt-e első találkozásuk alkalma, ugyanis a Döbrenteinek írott levelében erre már nem tér ki.

Kazinczy az 1816-os és a később keletkezett leveleiben is büszkén említi, hogy bár Magyarországon nem, ám Erdélyben talált olyan dámát, aki Török Lajoshoz írt epistoláját kellő módon értékelte, illetve a mű ismerete alapján vágyott a szerzővel való találkozásra.¹⁵ A szóba hozott dáma az ifjú Kornis anyja, Gróf Kornis Ignácné Teleki Anna, akinek személyéről Kazinczy számos alkalommal szól csodálattal, elismeréssel, s büszkén hangoztatja a vele kötött ismeretségét. Kiemeli a grófné neves őseihez mérten méltó életét, valamint dicséri nagy műveltségét.

Kazinczy és Kornis kapcsolatának vizsgálatakor azért fontos az 1816-os irat, mivel eddig is igen kevés dokumentum szolgált támpontul. Az ez idáig feltárt Kazinczy-levelek között csupán háromnak ismert a kézírata.¹⁶ Ezek is több lappangó, elveszett dokumentumra utalnak. A fellelhetőkből arra következtethetünk, hogy viszonyuk baráti volt, ám személyes találkozásokra gyakrabban került sor, mint levélváltásra. Kazinczy több alkalommal csupán közvetve küldi jókívánságait a grófnak, mely üzenet átadását leveleinek címzettjeire bízta. Idővel a közvetett kapcsolattartás nyomai is eltűnnek.

Kazinczy által nagyra tartott Teleki Anna, Teleki Károly, valamint Kornis Zsigmond, Erdély egykori kormányzója.

13 SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, VI, Bp., Hornyánszky, 1899 (<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>). Szinnyei tévesen jegyzi meg, hogy Kazinczy és Kornis ismeretése 1821. jan. 23-tól lenne datálható.

14 Döbrentei Gábor – Kazinczynak (Kolozsvár, 1816. máj. 20.) = *KazLev.* XIV, 3218. sz. (208.)

15 „Gróf Kornis Ignácné látni kívánta a' Gróf Török Lajoshoz írt Epistola íróját; ezt azért írom, hogy lásd hogy az Erdélyi Magyar Asszony jobb e' részben mint a' Magyar Országi”. Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek (Andrásfalván, Küküllő Vármegyében, 1806. júl. 16.) = *KazLev.* XIV, 3237. sz. (245.)

16 Vizsgált levelünk mellett a további két levél pontos adatai: Kazinczy – Kornis Mihálynak (Széphalom, 1817. június 10.), PIM V. 276, autográf kézirat; Kazinczy – Kornis Mihálynak (Széphalom, 1820. szept. 29.), MUEKvGyLt, Kiss Elek-hagyaték.

Gróf Kornis Mihálynak Kazinczy Ferencz
baráti tiszteletét.

Kedves barátom! Ma egy hete hogy házamhoz szerencsésen érkeztem. Általésvén nagy részben legszorgosabb dolgaimon, 's a' megpihenés' órájiban azon óráimról emlékeztvén, a' mellyeket nekem Erdély ada, áldom sorsomat, hogy Neked is eljutottam ismeretségedbe, 's higyj állításomnak, a' te barátságodat, 's azt a' szerencsét hogy Szüléidet láthattam, ezen gyönyörűségekkel rakott utazásom' első nyereségei közzé számlálom. Érzem én, édes barátom, neked egész becsedet, 's tudom mit ér az a' hús esztendő's ifju, a' kiben ennyi készülétek, ennyi előbbre vágyás mellett, annyi szerénységet 's a' léleknek annyi meg nem romlottságát találtam. Távol lakó barátimnak feldicsekedtem ismeretséged' szerencsésével, 's elbeszéllem nekik, hogy Erdélyben találtam olly Dámát,¹⁷ a' ki Ipmához írt Epistolámat *érti* – mert Magyar-országon még ollyat nem találtam. Külömben is én Erdélynek nagy magasztalója levék, 's már el kezdém írni Utazásomat. Bár földijeim közzül sokan volnának, a' kik ezt a' részét nemzetemnek látni óhajtának. Elmondom nekik melly rettenetes útú föld az, de azt is elmondom, hogy az út alkalmatlanságai ott gazdagon meg vagynak fizetve. – Téged, édes barátom, arra kérlek, hogy Ő Nagyságát, azt a' te tisztelt Anyádat, a' kit a' Zsibói gyertyánkabinetben olly meleg szívvvel emlegettél, 's a' Méltós. Grófit nevemben alázatosan tiszteld, hogy engemet ajánlj kegyes emlékezetekbe, hogy engemet szeretni meg ne szűnj, leginkább pedig arra, hogy ne feledd soha, kinek fija s' kinek unokája vagy. Bízál magadhoz, és higyd azt, hogy senki sincs közöttünk, a' ki egygy vagy más úton magát a' jók előtt meg szerettetni ne tudja. Ezt pedig mindnyájunknak óhajtani kellene – mert arra, hogy *ragyogjunk*, arra nincs semmi szükség, 's a' kit az az óhajtás sarkantyúz bizonyos lehet, hogy magát nevettségessé teszi.

örök tisztelőd:
Kazinczy.

17 Kornis Mihály anyja, Gróf Kornis Ignácné Teleki Anna.